

РОЛЬ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ В СИСТЕМНО-СТРУКТУРНОМУ ВДОСКОНАЛЕННІ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Здійснено загальнотеоретичну характеристику юридичної техніки, визначено її роль в системно-структурному вдосконаленні правової системи України. Обґрунтовано доцільність введення юридичної техніки як навчальної дисципліни з метою навчити майбутніх юристів правил аналізу, складання, тлумачення та систематизації юридичних документів, допомогти їм набутти практичні навички в цій галузі.

Ключові слова: юридична техніка, правова система, законодавча техніка, конструкції, фікції, презумпції, правовий моніторинг.

Шутак И. Д. Роль юридической техники в системно-структурном совершенствовании правовой системы Украины.

Дана общетеоретическая характеристика юридической техники, определена ее роль в системно-структурном совершенствовании правовой системы Украины. Обоснована целесообразность введения юридической техники как учебной дисциплины с целью научить будущих юристов правилам анализа, составления, толкования и систематизации юридических документов, помочь им приобрести практические навыки в этой области.

Ключевые слова: юридическая техника, правовая система, законодательная техника, конструкции, фикции, презумпции, правовой мониторинг.

Shutak I. D. The legal technique role in the systemic-structural improvement of the legal system of Ukraine.

Carried out general theoretical characteristic of legal technique, defined by its role in the systemic-structural improvement of the legal system of Ukraine. The expediency of introduction of legal technology as an academic discipline to teach future lawyers the rules of analysis, preparation, interpretation and systematization of legal documents, to help them to acquire practical skills in this area.

Keywords: legal technique, legal system, legislative technique, construction, fiction, presumption, legal monitoring.

Постановка проблеми. Сучасна українська державність формується і зміцнюється в умовах політичної та ідеологічної трансформації. Пришвидшені темпи нормопроєктування без урахування прийомів та засобів юридичної техніки спричинили прийняття великої кількості необдуманих, юридично неякісних та логічно неструктурованих нормативно-правових актів.

Брак юридико-технічних знань та відсутність спеціального регулювання системи нормативно-правових актів та правотворчої практики породжує численні колізії та прогалини у правовому регулюванні, здійснює негативний вплив на правозастосовну практику та призводить до відчуження права від реального життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Яскравим прикладом наукових пошуків у сфері юридичної техніки є праці М. Давидової, М. Панова, Т. Кашаніної, В. Комарова, П. Рабіновича, С. Губарева, Л. Луць, В. Стратонова, В. Косовича, Ж. Дзейко, Н. Артикуци, Т. Подорожної, Л. Легін, І. Онищука, І. Биля-Сабадаш та інші.

Формулювання цілей статті. Ціль даної статті полягає у загальнотеоретичній характеристиці юридичної техніки, визначенні її ролі в системно-структурному вдосконаленні правової системи України, а також в обґрунтуванні доцільності введення юридичної техніки як навчальної дисципліни.

Виклад основного матеріалу дослідження. У правовій системі зображені всі процеси, пов'язані з формуванням правової свідомості та правової культури сучасного українського суспільства. У зв'язку з цим виникає гостра потреба свідомого регулювання зазначених процесів з метою досягнення правової стабільності. Очевидно, що таке регулювання неможливе без чіткого розуміння взаємозв'язку між юридичною технікою та правовою системою.

За багато років дослідження питань юридичної техніки, її структури, взаємозв'язку і взаємозумовленості елементів більшість висунутих юридичною наукою гіпотез отримали підтвердження практикою.

Юридична техніка поєднує загальну теорію права та галузеві дисципліни: цивільне, кримінальне, адміністративне, міжнародне право та ін. Галузеві науки не обмежуються тими практичними рекомендаціями, які розробляє для них теорія права. Зрештою, загальна теорія права на даному етапі себе вже вичерпала. Професійні прийоми і засоби доповнюють, конкретизують, розвивають положення загальної юридичної техніки, наповнюють їх конкретним практичним змістом. Прикладом можуть слугувати техніка укладання договору, техніка ведення судового засідання, техніка кваліфікації злочину. Багато засобів юридичної техніки вивчаються в рамках трудового та сімейного права - конструкції, фікції, презумпції, преюдиції.

Юридична техніка - теоретико-прикладна юридична наука, предметом вивчення якої є закономірності раціональної юридичної діяльності зі створення, тлумачення та реалізації права. У системі юриспруденції юридична техніка вирішує завдання систематизації знань про методи та прийоми юридичної діяльності, що формуються загальною теорією права, галузевими та прикладними юридичними науками [1, с. 6].

Юридична техніка - один з показників рівня правової культури в країні. Від рівня юридичної техніки залежить доступність норм права громадянам, а також те, наскільки вони відображають їх інтереси і прагнення та якою мірою забезпечують можливість найбільш раціонального використання в повсякденному житті.

Поява великої кількості наукових досліджень з проблематики юридичної техніки дозволяє стверджувати про «наукову зрілість» та здобуття теорією юридичної техніки повноцінного наукового статусу. Наведене дає підстави розглядати питання про предмет юридичної техніки як самостійної наукової дисципліни.

Техніко-юридичне знання вже набуло наукового характеру, адже сформувалося вченими-теоретиками й практиками на основі вивчення правової дійсності, узагальнення досвіду юристів. У юридичній техніці повною мірою відображено взаємодію теорії та практики, фундаментального і прикладного знання. Вивчення юридичної техніки як самостійної навчальної дисципліни допоможе подолати спрямування юридичної освіти лише у напрямку теоретичних положень юридичних наук і законодавства, що перешкоджає набуттю студентами практичних навичок виконання майбутньої роботи.

Юридичну техніку можна охарактеризувати як систему науково обґрунтованих і практично сформованих засобів і способів, що використовуються при створенні, систематизації, застосуванні, реалізації та інтерпретації нормативно-правових актів. Отже, юридичну техніку можна розуміти як ступінь досконалості форми, структури, мови права; прикладну діяльність юристів.

Виокремлюють два основні підходи до типологізації юридичної техніки. «Широкий» підхід, який базується на тому, що юридична техніка ототожнюється з правом загалом або лежить в його основі, зображуючи більше аспектів правової діяльності. Отже, такий підхід дозволяє стверджувати, що юридична техніка є інструментальною частиною будь-якої юридичної практики, охоплює майже всі види правової діяльності та вагомо впливає на їх якість [2, с. 26].

«Вузкий» підхід до розуміння юридичної техніки обмежується її наявністю лише в одній сфері права - законодавчій. Так, на підтвердження цього в наукових працях, присвячених юридичній техніці, автори найчастіше розглядають, по суті, тільки правила і прийоми техніки законодавчого процесу, ототожнюючи, отже, поняття «юридична техніка» і «законодавча техніка» [3, с. 104-105].

Вчені не відразу прийшли до думки, що майстерність у галузі юридичної діяльності не обмежується лише законодавством. С. Алексєєв уперше відійшов від розуміння термінів «законодавча техніка» і «юридична техніка» як синонімічних понять.

На сучасному етапі, в основному, подолано ототожнення юридичної та законодавчої техніки, яке існувало в радянській науці з 1960-х років. Такий підхід був продиктований офіційною правовою доктриною зі зведенням наукових завдань до формально-юридичного аналізу нормативно-правового матеріалу

Законодавча техніка - це система засобів і способів створення законів. Подібне розуміння

законодавчої техніки є відносно стійким впродовж тривалого часу. Цього не можна сказати про поняття юридичної техніки, яке протягом усього ХХ ст. постійно змінювалося. Якщо спочатку зміст юридичної техніки складали засоби і способи створення законів і підзаконних актів, то радянські й сучасні вчені доповнили це поняття засобами і способами створення правозастосовних, інтерпретаційних і правореалізаційних актів. Розширювався також інструментарій юридичної техніки.

Т. Кашаніна розглядає юридичну техніку як сукупність юридичних інструментів, що сприяє найбільш доцільному перетворенню інформації на нормативно-правовий акт, дозволяє ефективно здійснювати юридичну роботу

Законодавча техніка, будучи основним елементом юридичної техніки, являє собою систему науково обґрунтованих і практично сформованих засобів і способів, що використовуються під час створення (підготовки й оформлення) законів.

Метою юридичної техніки є досягнення ясності, простоти, стислості, певної стандартності, однаковості (уніфікованості) юридичних документів і раціоналізування юридичної діяльності загалом. При цьому, безсумнівно, важливим є юридичний зміст нормативно-правових актів, зокрема юридичне вдосконалення нормативних документів, прийоми вироблення й оформлення юридичних документів, але так само важливу роль відіграє ефективне використання вироблених юридичних засобів, таких як правові презумпції, диспозитивні норми, тлумачення права - це також частина юридичної техніки, від розробки і вдосконалення якої залежить ефективність правозастосовної діяльності [4, с. 34].

Основним критерієм класифікації видів юридичної техніки є етапи правового регулювання (правотворчість, дія права, реалізація права). Тож можна виділити шість видів юридичної техніки:

- 1) правотворча техніка;
- 2) техніка опублікування нормативно-правових актів;
- 3) техніка систематизації нормативно-правових актів;
- 4) інтерпретаційна техніка;
- 5) техніка реалізації права;
- 6) правозастосовна техніка [5, с. 95].

Кожному виду юридичної техніки відповідають загальні і специфічні прийоми й конструкції.

Раніше вчені говорили про законодавчу техніку, що на практиці призвело до зниження ефективності правозастосовної та інтерпретаційної техніки, висвітлення досить широкого спектра проблем, що вимагають своєї розробленості та вивчення. Як наслідок, останнім часом науковці дедалі більше уваги звертають саме на ці складові частини юридичної техніки. У статтях простежується тенденція, що дозволяє зробити висновок про потребу докладного і всебічного дослідження правозастосовної та інтерпретаційної техніки, розробки нових засобів і прийомів, які сприятимуть удосконаленню правової матерії з моменту її задуму, на всіх етапах правозастосування, до втрати чинності [6, с. 650].

Значний вплив юридико-технічних знань у професійній діяльності юриста зумовлюється специфікою тих засобів, якими доводиться працювати представникам цієї професії у процесі вирішення фахових завдань. Під час професійної діяльності юристи виконують найрізноманітніші завдання, у зв'язку з чим їм доводиться оперувати різними методиками мислення, спілкування, фіксації процедур, виготовлення документів, прийняття рішень та надання щодо них відповідної аргументації. Уся сукупність юридико-технічних знань, наявність яких дозволяє вирішити зазначені завдання та провести певні операції, становить зміст професійної свідомості юриста, дозволяє формувати відповідну систему навичок та умінь. Юридична техніка для юриста це не тільки правила підготовки документів та їх тлумачення, а також і вся сукупність принципів, вимог, правил, що є складовими необхідного інструментарію для виконання професійних завдань та функцій відповідно до посади [7, с. 31].

Для сучасного юриста важливі знання про техніко-юридичні засоби та їх використання в юридичній діяльності. Проведення цілої низки наукових досліджень може бути пов'язане з досягненнями юридичної науки в галузі юридичної техніки. До прикладу, вивчення складу злочину, складу правовідносин, юридичної особи, правосуб'єктності, правового договору - може

здійснюватися з позицій розуміння їх як юридичних конструкцій.

Крім того, розвиток юридичної техніки зумовлений її взаємодією з логікою (наукою про закони людського мислення), філологією (наукою про мову), герменевтикою (філософським вченням про інтерпретацію). У літературі до числа дисциплін, взаємопов'язаних із юридичною технікою, включають також праксеологію (науку про правильно організовану, ефективну діяльність), кібернетику (теорію інформації) та ін.

Юридична техніка охоплює такі структурні елементи: техніку правотворчості; способи і прийоми формування змісту нормативно-правових актів; техніку опублікування нормативно-правових актів; техніку систематизації юридичних документів; правореалізаційну техніку; правозастосовну техніку; інтерпретаційну техніку; техніку міжнародного права.

Більш ґрунтовного висвітлення та дослідження на дисертаційному рівні потребують такі питання: юридична техніка в кримінальному законодавстві як фактор ефективності правотворчої та інтерпретаційної діяльності; юридична техніка податкового законодавства; техніка правозастосування; примітки в українському законодавстві; правова експертиза як засіб подолання нормотворчих помилок і підвищення ефективності законодавства; техніка правового моніторингу, законодавчі дефініції, юридичні конструкції тощо.

Юридична техніка є найважливішою умовою та засобом виправлення і попередження юридичних помилок. Звичайно, вона не є панацеєю від всіх бід. Зокрема, юридична техніка не в спромозі пояснити, чому при виконанні однакової роботи одні судді допускають помилки, а інші - ні. Якщо суддя не робить помилки, це не означає, що він володіє високим професійним рівнем. На результати розгляду справи можуть впливати різні за своєю природою фактори: повнота проведеного попереднього розслідування, якість підготовки справи до судового розгляду, здатність судді до пізнавальної діяльності безпосередньо в ході судового розгляду та ін. Все це говорить про те, що не треба на юридичну техніку покладати всі надії і оголошувати недоліки в практичній діяльності юриста винятково її незнанням. Однак ігнорування юридичної техніки і її недооцінка не сприяють викориненню юридичних помилок [8].

Сучасному юристу необхідно детально оволодіти правилами формування, змісту і структури нормативно-правових актів, використовувати писемну мову під час їх формулювання та прийняття, уміти розрізняти помилки у законотворчості, здійснювати експертизу проектів нормативно-правових актів. Особливе місце займають правила судового правозастосування. Вони дуже відрізняються в залежності від виду судочинства. Порівняння та вивчення специфіки кожного з них здатне дати додатковий професійний заряд будь-якому юристу.

Основними засобами юридичної техніки є: юридична мова та письмо, юридична термінологія, юридичні конструкції, юридичні презумпції, юридичні фікції, юридичні аксіоми та преюдиції, юридичні символи та юридичні застереження.

Особливе значення з-поміж інструментів юридичної техніки мають техніка правового моніторингу та техніка опублікування нормативно-правових актів. Як визначив І. Онищук, правовий моніторинг - систематична, комплексна діяльність, спрямована на спостереження, аналіз, оцінювання чинного законодавства та практики його застосування, з метою підвищення ефективності законодавства і його подальшого прогнозування. Парламент потребує якісного механізму прогнозування можливих наслідків законодавства, відстежування його ефекту і використання результатів таких операцій у своїй законотворчій діяльності [9, с. 69].

Важливе значення має юридична техніка міжнародного права, адже має міжгалузевий характер. Тут детально розглядаються об'єктивні процеси інтеграції національних законодавств, що відбуваються шляхом: впливу на зміст і структуру законодавчих актів національних галузей законодавства; використання в національних законодавствах принципів, правоположень, правил інших держав; конкретизації та адаптації в законодавстві запозиченого матеріалу; заповнення відправних норм галузей національних законодавств.

До передумов і засобів забезпечення належного юридично-технічного рівня законодавства належать: закріплення в чинному законодавстві вимог і правил юридичної техніки; розробка комплексних прогнозних і планових актів стосовно розвитку

законодавства; заходи щодо систематизації чинного законодавства; створення спеціалізованих органів, структур, підрозділів, а також здійснення спеціальних програм, покликаних сприяти забезпеченню належного юридично-технічного рівня законодавства.

Висновки. На даному етапі особливого значення для розбудови правової, демократичної, соціальної держави набуває потреба покращення якості юридичної техніки як необхідного засобу для системно-структурного вдосконалення правової системи України.

З метою фахової підготовки майбутніх адвокатів, суддів, нотаріусів, державних службовців до практичної діяльності до навчальних планів вищих юридичних навчальних закладів необхідно ввести навчальну дисципліну «Юридична техніка». Юристи та управлінці в основному мають справу з юридичними документами, складають та аналізують їх.

Майбутніх юристів треба навчити правил аналізу, складання, тлумачення та систематизації юридичних документів, допомогти їм набути практичні навички в цій галузі. Важливо навчитися викладати нормативно-правовий матеріал таким чином, щоб він був зрозумілим і його можна було б застосувати на практиці. Юрист, озброєний інструментарієм юридичної техніки, буде краще виконувати поставлене перед ним завдання.

Таким чином, вивчення навчальної дисципліни «Юридична техніка» професійно збагатить будь-якого юриста.

список використаних джерел:

1. Шутак І. Д. Юридична техніка: доктринальні аспекти / І. Д. Шутак // Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання: [тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичної конференції (м. Харків, 30 вересня - 1 жовтня 2015 року)] / за редакцією професорів В. В. Комарова та І. Д. Шутака. - Х. : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. - С. 3-7.
2. Юридическая техника : Курс лекций / Под ред. В. М. Баранова, В. А. Толстика. - М. : ДГСК МВД России, 2012. - 384 с.
3. Давыдова М. А. Юридическая техника: проблемы теории и методологии : [моногр.] / М. А. Давыдова. - Волгоград : Изд-во ВолГУ 2009. - 318 с.
4. Шутак І. Д. Юридична техніка : курс лекцій / І. Д. Шутак. - Івано-Франківськ : Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки. Дрогобич : Коло, 2015. - 228 с.
5. Кашанина Т. В. Юридическая техника : учеб. / Т. В. Кашанина. - 2-е изд., пересмотр. - М. : Норма-Инфра-М, 2011. - 496 с.
6. Шутак І. Д. Юридична техніка : питання доктрини / І. Д. Шутак, І. І. Онищук // Правова доктрина України : у 5 т. : Т. 1 : Загальнотеоретична та історична юриспруденція / за заг. ред. В. Петришина. - Х., 2013. - С. 638-691.
7. Гусарев С. Роль юридико-технічних знань у професійній діяльності юриста / С. Гусарев // Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання : [тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичної конференції (м. Харків, 30 вересня - 1 жовтня 2015 року)] / За ред. В. Комарова, І. Шутака. - Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. - С. 30-33.
8. Структура юридической техники [Электронный ресурс]. - Режим доступа: www.grandars.ru/college/pravovedenie/struktura-yuridicheskoy-tehniki.html
9. Онищук І. І. Техніка правового моніторингу в Україні: об'єкти та суб'єкти / І. І. Онищук // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького. - Івано-Франківськ, 2014. - № 10. - С. 69-76.

*** Шутак Ілля Дмитрович - доктор юридичних наук, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри теорії та історії держави і права Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького.**